

Natuur.oriolus

bpost
PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Retouradres: Natuurpunt,
Coxiestraat 11, 2800 Mechelen

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORNITHOLOGIE | JANUARI-FEBRUARI-MAART 2017 | JG 83 | NR 1
NATUURPUNT | COXIESTRAAT 11 | B-2800 MECHELEN

natuurpunt
Studie

Roeken in de
Zuiderkempen

1

Hybriden

12

Route vastleggen bij
mobiel waarnemen

16

Hybride klauwier in La Brenne (Fr) in juni 2007

» Gerald Driessens

In *Vogels kijken en herkennen* gingen we eerder in dit nummer in op de theorie achter hybridisatie (Driessens & Van Grouw 2017). Een waarneming van een hybride komt meestal zeer onverwacht. Terwijl ze in de regel de gemengde kenmerken van één of beide oudervogels vertonen, blijkt dat bij sommige soorten, zoals klauwieren, veel minder vaak het geval. In deze bijdrage wordt een hybride besproken die verwarring kan geven met een dwaalgast: de Bruine Klauwier *Lanius cristatus*.

» Hybride Grauwe Klauwier *Lanius collurio* x *L. spec.* mannetje. 6 juni 2007. La Brenne, Indre (Fr) (Foto's: Gerald Driessens)

Tijdens een vakantie in La Brenne, Indre (Fr) bezocht ik elke morgen de omgeving van de gite Ferme Azé bij Ciron. Zo ook op 6 juni 2007, de laatste dag van ons verblijf. Toen plande ik een extra inspanning om veldschetsen en beschrijvingen te maken van de vrij talrijk aanwezige Cirlgorzen *Emberiza cirlus*, die langs het onverharde pad een zangpost hadden. Dat lukte al snel: verschillende mannetjes lieten zich zeer goed bekijken. Op de terugweg speurde ik regelma-

tig de omgeving af in de hoop een Kleine Trap *Tetrax tetrax* of een Roodkopklauwier *Lanius senator* te kunnen ontdekken.

Zo richtte ik mijn verrekijker op een zangvogel die zich doorheen het hoge gras op een weidepaal liet zien. De vogel zat met de rug naar mij gekeerd. De vrij dofbruine mantel, bleekbruine tertialzomen, de lange handpenprojectie en een intens oranje kleur op de achterflank

» **Figuur 1.** Enkele voorbeelden van Grauwe Klauwier-hybriden (Gerald Driessens).

Links: Mannetjeshybride, vermoedelijk Grauwe x Kleine Klapekster *Lanius collurio* x *L. minor*, gebaseerd op foto van Sam Maas in Thervay (39), Frankrijk in juni 2010.

Midden: Mannetjeshybride Grauwe x Turkestaanse Klauwier *Lanius collurio* x *L. phoenicuroides*, gebaseerd op foto van Jem Babbington in Saoedi-Arabië.

Rechts: Mannetjeshybride Grauwe Klauwier x klauwier species *Lanius collurio* x *L. spec.*, de zelf waargenomen vogel van La Brenne, Indre, Frankrijk, juni 2007.

deden op het eerste gezicht een Tapuit *Oenanthe oenanthe* vermoeden. Tot de vogel in kwestie de kop draaide: een klauwier...!?!? Naast het zwartachtige masker vielen vooral de dofbruine bovendelen op. Dit paste niet op een van onze klauwierensoorten. Reeds na ca vijf seconden vloog de klauwier op uit mijn telescoopbeeld en ik was niet in staat om de vogel te onderscheppen.

De kenmerken pasten maar op één onwaarschijnlijke soort: Bruine Klauwier *Lanius cristatus*, een soort uit ZO- Azië! Ik slaagde er niet onmiddellijk in om de vogel te lokaliseren. De waargenomen kenmerken werden genoteerd en ik maakte enkele ruwe veldschetsen. Na een frustrerende zoektocht van een half uur zag ik de vogel eindelijk in de verte in de top van een meidoornhaag. Hij vloog dan op in mijn richting en zette zich op de top van een hoge boom op slechts 30 m afstand. Deze veel betere waarneming bevestigde de merkwaardige gelijkenis met Bruine Klauwier. De enigszins robuuste structuur en het verenkleed deden me in vooraanzicht echter meer denken aan een Kleine Klapekster *L. minor*.

Ik trachtte enkele digitale foto's te maken via de telescoop, maar bewolking en tegenlicht bemoeilijkten die klus. Daarop vloog de klauwier weer naar de oorspronkelijke plek en kon ik een vollediger beschrijving en enkele duidelijkere foto's maken. Door de betere belichting kon ik nu witte staartzijden en -basis waarnemen. Bruine Klauwier was daardoor definitief uitgesloten. Bij de volgende verplaatsing raakte ik de vogel kwijt maar wellicht bleef hij in de buurt aanwezig.

Bleef de vraag hoe ik deze afwijkende kenmerken moest plaatsen. Bij Grauwe Klauwier kunnen vooral vrouwtjes grote variatie in het verenkleed vertonen en er soms zelfs bijna als een mannetje uitzien. Maar gezien de witte staartbasis kon dit geen vrouwtje zijn. Verder kon elke andere klauwiersoort veilig worden uitgesloten, een kleurafwijking of hybride leek de enige optie. Dit vroeg om verder opzoekwerk. Helaas bleek achteraf dat het fototoestel op lage resolutie stond, waardoor de kwaliteit van de foto's veel te wensen overliet.

Beschrijving

Grootte & bouw

Niet rechtstreeks vergeleken met andere soorten behalve Roodborsttapuit *Saxicola rubicola*, waartegen de klauwier uiteraard veel groter uitviel. Vermoedelijk ongeveer het formaat van Grauwe Klauwier maar proportioneel zwaarder lijkend. In vooraanzicht had de vogel daardoor meer de allures van een Kleine Klapekster. De staart leek verhoudingsgewijs iets korter en de snavel zwaarder (hoger, en daardoor in verhouding ook korter) dan die van Grauwe Klauwier. De handpenprojectie bedroeg minstens 4/5de, maar was vermoedelijk eerder gelijk aan de zichtbare tertiallengte.

Kop

Voorhoofd, kruin en achterhoofd egaal bruin (cf. vrouwtje Tapuit), zonder enige bandering. Kruin boven oog een fractie grijzer dan de achterkruin maar nauwelijks zichtbaar. Masker zwartgrijs en vrij scherp begrensd, vooral langs de onderrand. Achteraan op de oorstreek was het masker iets grijzer en minder afgelijnd. Masker eerder rond van vorm. Boven het oog tot boven de oorstreek een korte, vaag begrensde bleke wenkbrauwstreep.

Teugel alleen net voor oog echt donker. Zwartachtig lijntje van het oog richting voorhoofd, maar niet tot boven de snavel reikend. Exacte patroon voorhoofd niet goed waargenomen maar vermoedelijk zoals kruin. Uitloper van de donkere neusbevedering gaf soms de indruk van een wat donkerder voorhoofd maar deze vaststelling werd enkel achteraf op de onscherpe foto's gedaan. Kin en keel wit, scherp afgetekend van en contrasterend tegen borstwaas. Op de baardstreek was er naar de borst toe een flets oranjeachtig waas zichtbaar.

Bovendelen

Mantel en schouderveren uniform bruin als voortzetting van de achterhals. Ook hier geen bandering zichtbaar. Naar de rug toe mogelijk iets donkerder bruin (cf. foto's). Rug en stuit niet goed waargenomen maar in de vlucht leek deze onopvallend of uniform met de rest van de bovendelen.

Onderdelen

Borst geheel zacht roze-oranje, op de flanken intenser. Flankhelften gescheiden door witachtige spie van buik naar onderborst. Achterflank meest intens oranje gekleurd en in schril contrast met de zuiver witte anaalstreek en onderstaartdekveren.

Vleugel

Alle vleugelveren donkerbruin gecentreerd. Kleine en middelste dekveren vrij egaal. Grote dekveren met duidelijke lichterbruine buitenrand en top. Tertials met opvallende top en rand over de buitenvlag tot tegen de schacht of net erover draaiend. Kleur tertialranden kastanjebruin, min of meer als van Grauwe Klauwier. Geen bleke handpenbases waargenomen maar niet uitgesloten dat die in beperkte mate aanwezig waren. Gebleekte en gesleten bruine handpentoppen.

Staart

Zwartbruin met witte basis aan buitenste staartpennen zoals bij mannetje Grauwe Klauwier. In de vlucht resulteert dit in een markant T-patroon zoals bij die soort. Op de onderstaart ligt de verdeling wit/zwart op ca. 45/55 %. Toppen staartpennen lichtjes gerafeld, mogelijk tengevolge van het foerageren in het vochtig gras die ochtend.

Naakte delen

Snavel zacht hoornkleurig grijs tot blauwgrijs op de basis. Punt donkergrijs. Omgeving neusgat eveneens donkerder. Iris donker. Poten donkergrijs tot zwartgrijs.

Gedrag

Min of meer als Grauwe Klauwier. Graag op uitkijkpost in top van meidoornhaag of op weipaaltjes. Eenmaal op ca. 6 m hoog in de top van boom. Keert na vangen van prooi meestal terug naar min of meer dezelfde plaats. Vlucht zacht golvend maar direct, als andere klauwieren.

Discussie

De combinatie van de kleur van de bovendelen, tertials en staart past op geen enkele zuivere, inheemse klauwiersoort. Soms worden wel eens extreem gekleurde of mogelijk bevuilde Grauwe Klauwieren gezien (Driessens & van Grouw 2016), maar de afwijkende structuur toont dat er hier meer aan de hand was en de combinatie met intens oranje-achtig gekleurde onderdelen wijst op een hybride.

Er werden reeds verschillende klauwierenhybriden beschreven. Soorten waarmee de Grauwe Klauwier 'succesvol' kruiste zijn Bruine Klauwier, Kleine Klapekster, Roodkopklauwier en Turkestaanse Klauwier (volledige lijst, zie onder).

Lijst van hybriden met in Europa waargenomen klauwiersoorten (Mc Carthy 2006)

Buffelkopklauwier x Bruine Klauwier	<i>Lanius bucephalus</i> x <i>Lanius cristatus</i>
Grauwe Klauwier x Bruine Klauwier	<i>Lanius collurio</i> x <i>Lanius cristatus</i>
Grauwe Klauwier x Kleine Klapekster	<i>Lanius collurio</i> x <i>Lanius minor</i>
Grauwe Klauwier x Roodkopklauwier	<i>Lanius collurio</i> x <i>Lanius senator</i> (↔)
Grauwe Klauwier x Turkestaanse Klauwier	<i>Lanius collurio</i> x <i>Lanius phoenicuroides</i>
Birmese Klauwier x Bruine Klauwier	<i>Lanius collurio</i> x <i>Lanius cristatus</i>
Bruine Klauwier x Tijgerklauwier	<i>Lanius cristatus</i> x <i>Lanius tigrinus</i>
Daurische Klauwier x Turkestaanse Klauwier	<i>Lanius isabellinus</i> x <i>Lanius phoenicuroides</i>
Klapekster x Zuidelijke Klapekster	<i>Lanius excubitor</i> x <i>Lanius meridionalis</i>
Langstaartklauwier x Bruinrugklauwier	<i>Lanius shach</i> x <i>Lanius vittatus</i>
Langstaartklauwier x Himalayaklauwier	<i>Lanius shach</i> x <i>Lanius tephronotus</i>
Zuidelijke Klapekster x Bruinrugklauwier	<i>Lanius meridionalis</i> x <i>Lanius vittatus</i>
Zuidelijke Klapekster x Roodkopklauwier	<i>Lanius meridionalis</i> x <i>Lanius senator</i>

Het zou ons uiteraard te ver leiden om al deze hybriden te belichten. Op Fig. 1 staan enkele goed gedocumenteerde hybriden afgebeeld waarin Grauwe Klauwier betrokken was, om ze ietwat neutraal naast elkaar weer te kunnen geven.

Een redelijke constante bij hybride klauwieren is dat de onderdelen meestal feller gekleurd zijn dan bij de oudersoorten. Verder is vaak erg moeilijk te achterhalen welke de oudersoorten waren, tenzij ze bij het nest of tijdens het voederen kunnen worden waargenomen. Dit blijkt ook duidelijk uit de beschrijving van een vermoedelijke hybride Grauwe Klauwier x Kleine Klapekster *L. collurio* x *L. minor* in Bulgarije in mei 1998, die gepaard was aan een vrouwtje Grauwe Klauwier (Nikolov 2003). Beide oudervogels hebben rozige onderdelen terwijl de beschreven hybride fel oranjebeige onderdelen vertoonde, nagenoeg identiek aan die van de La Brenne-hybride.

De La Brenne-hybride is voor zover bekend de eerste klauwierenhybride die overtuigend bruine bovendelen vertoont en daardoor sterk gelijkt op de Bruine Klauwier, die we hier alleen als uiterst zeldzame dwaalgast kennen.

De bovenstaande lijst illustreert hoe vaak hybridisatie bij klauwieren voorkomt. De klauwierenfamilie omvat opvallend getekende soorten waardoor afwijkingen ten gevolge van hybridisatie eenvoudig zijn vast te stellen. De kans is bijzonder groot dat we vele natuurlijke hybriden gewoon niet herkennen, zeker wanneer we weten dat 9,2% van alle vogelsoorten ooit hybridiseerde (Grant & Grant 1992). Die frequentie benadrukt alvast dat elke lichtjes afwijkende klauwier goed in detail moet worden bekeken en dat de mogelijkheid van een hybride moet worden uitgesloten vooraleer men een zeldzame soort claimt.

Zeldzaamhedencommissies dienen steeds te ijveren voor zeer volledige beschrijvingen van zeldzame soorten. Oppervlakkige documentatie, onvolledige beschrijving of ontoereikende fotografische documentatie tonen vaak niet de echt belangrijke details, zoals het patroon van de buitenste staartpennen, dat het best te zien is op de onderzijde van de staart.

Dankwoord

Dank aan Wouter Faveyts en Dirk Ottenburghs voor informatie over hun waarnemingen van hybride klauwieren in het buitenland. Hein Van Grouw wens ik te danken voor het verlenen van toegang tot de balgen in het British Museum for Natural History in Tring.

Referenties

- Driessens G. & H. van Grouw 2016. Vogels kijken en herkennen, deel 11: Kleurafwijkingen. *Natuur.oriolus* 82 (1): 19-27.
- Driessens G. & H. van Grouw 2017. Vogels kijken en herkennen, deel 12: Hybriden. *Natuur.oriolus* 83 (1): 22-28.
- Grant P.R. & Grant B.R. 1992. Hybridization of Bird Species. *Science* 256: 193-197.
- McCarthy E.M. 2006. *Handbook of Avian Hybrids of the World*. Oxford University Press, London.
- Nikolov B. 2003. Presumed hybrid between Red-backed Shrike and Lesser Grey Shrike in Bulgaria. *British Birds* 96: 455-456.

Gerald Driessens, gerald.driessens@natuurpunt.be

Samenvatting – Summary – Résumé

Op 6 juni 2007 werd bij Ciron in La Brenne, Indre (F) een klauwier waargenomen die een sterke gelijkenis vertoonde met de Bruine Klauwier *Lanius cristatus* uit Azië. Nadere studie wees al snel uit dat één en ander niet klopte en dat sommige kenmerken, zoals de witte staartbasis, de iets grijzere kruin en de fel oranjebeige onderdelen op een hybride wezen.

Het staartpatroon en de rosse tertialranden wijzen duidelijk op betrokkenheid van Grauwe Klauwier *L. collurio* maar de andere oudersoort kon niet worden bepaald. Er zijn tal van mogelijkheden van hybriden bekend bij klauwieren en er wordt een kort overzicht gegeven van de reeds gemelde types. Dit is echter het eerste bekende geval van een hybride die deze gelijkenis vertoont met Bruine Klauwier in Europa.

Hybrid shrike in La Brenne (Fr), June 2007

On June 6 2007 a shrike was observed that showed strong resemblance to a Brown Shrike Lanius cristatus from Asia. Further scrutiny proved, however, this was not the case because some features such as the white base of the tail, a slightly greyer crown and the buffy underparts indicated it was a hybrid.

The tail pattern and the ruddy tertial fringes pointed out involvement of Red-backed Shrike L. collurio, but the identity of the other parent could not be traced back. There are lots of possible hybrids known for shrikes and a brief overview is given. This, however, is the first occurrence in Europe of a hybrid that looks a lot like Brown Shrike.

Pie-grièche hybride dans La Brenne (Fr) en juin 2007

Le 6 juin 2007, une pie-grièche a été observée près de Ciron, dans La Brenne, Indre (F), qui montrait une forte ressemblance avec la Pie-grièche brune Lanius cristatus d'Asie. Une étude plus poussée a rapidement démontré que le raisonnement clochait et que certaines caractéristiques, telles que la base blanche de la queue, la calotte légèrement plus grise et les parties inférieures d'un chamois vif indiqueraient qu'il s'agit plutôt d'un hybride. Le dessin de la queue et les tertiaires à bords roux indiquent clairement l'implication de Pie-grièche écorcheur L. collurio. L'autre parent n'a pas pu être déterminé. Il existe de nombreux cas d'hybridation parmi les pies-grièches et nous donnons un bref aperçu des types d'hybrides déjà signalés. Cependant, ceci est le premier cas connu d'un hybride qui présente des ressemblances avec la Pie-grièche brune en Europe.

Van onder 't stof

De Roek, Turnhout

... Een kleine kolonie van 6 paren vestigde zich begin April in den tuin van het stedelijk gasthuis te Turnhout. Op 10 April bouwden ze ijverig: ze braken met den bek takjes af op den boom waarin het nest zat of in de naburige bomen. Vlogen ze elders om bouw materiaal, dan bewaakte vaak één der oudervogels het nest want ze juttten de bouwstof van hun buurtjes wanneer ze 't nest niet bewaakten. Enkele dagen later stieten stadswerklieden de nesten uit. Ondanks de gure beruchtheid welke de kraaiachtigen genieten mogen we toch niet aannemen dat ze hun betrekking in de natuur niet verdienen. We geven grif toe dat ze gemene perten uithalen in de cultuurgewassen...

De Wielewaal, Maart 1946 Jrg. 12

Grauwe Klauwier, Beveren-Waas

... In een bos met weelderige onderbegroeiing vonden we het nest van een grauwen klauwier met 5 eieren. Niet ver van daar loopt de onvoltooid autostrade, die van Antwerpen tot Oostende zou moeten aangelegd zijn. Hierop hadden geallieerde soldaten hun tenten opgeslagen en hadden bij hun vertrek hier en daar wat glaswol achtergelaten. Hiervan hadden de klauwiers gretig gebruik gemaakt en er hun nest mee versierd ...

De Wielewaal, Mei 1946 Jrg. 12

Ooievaar, Zomergem

... Den 3en October, om 15 u., kwam er een ooievaar van Zuid naar Noord over het dorp gevlogen en werd er geschoten. Het arme dier werd door de natuurschenners opgeeten. De poten en enkele vleugelpennen zijn in mijn bezit. Volgens mijn oordeel is dit wel een late datum voor een trekkende ooievaar ...

De Wielewaal, Juli 1946 Jrg. 12

Veldleeuwerik, Wijnegem

... Natuurminnaars, gaat in de Lente naar de velden en beschouwt den Leeuwerik, maar beschouwt hem met andere ogen dan de lekkerbekken, welke alleen denken aan het brokje sappig vlees. Laat hem met rust, hij verdient een beter lot, hij heeft reeds vijanden genoeg, want hoe jammer zou het zijn, dat onze velden dezen zanger moesten missen

De Wielewaal, December 1946 Jrg. 12